

HZ. PEYGAMBERİN ÇOCUK EĞİTİMİNDE ÖNE ÇIKARDIĞI HUSUSLAR

*İsmail SAĞLAM**

ÖZET

Din Eğitimi Biliminin en önemli kaynaklarından birisi de, Hz. Peygamber (sav)'in uygulamaları ve sözleridir. Günümüzde çocuklara din eğitimi vermeye çalışırken, Hz. Peygamber (sav)'in bu hususta nelere önem verdiğini tespit etmek, eğitimcilere ve anne babalara ışık tutacaktır. Yaşadığımız çağın gereklerini güzden uzak tutmadan, Hz. Peygamber (sav)'in çocuk eğitiminde önem verdiği hususları dikkate almak, bizi daha sağlıklı sonuçlara götürecektir diyebiliriz. İşte bu makale bu düşünceden hareketle kaleme alınmıştır.

RÉSUMÉ

The Subjects Stressed by Mohammed on Child Education

L'une des références la plus importante de la Science de l'Éducation Religieuse est sans doute la pratique du Prophète Mahomet (la paix soit sur lui), c'est-à-dire ses paroles et ses pratiques. De nos jours, au cours de l'enseignement religieux et de l'éducation religieuse pour des enfants, les paroles et les pratiques du Prophète Mahomet (psl) doivent être modèles pour les enseignants, les éducateurs, les éducatrices ainsi que les parents. Il faut bien préciser sur quels points le Prophète a mis l'accent. Prenant en considération les nécessités de notre époque sur l'éducation des enfants, le modèle du Prophète nous conduira bien sûr aux bons résultats sains et saufs. Et voilà, cet article a été rédigé de ces opinions.

* Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı.

GİRİŞ

İslam dininin temel kaynaklarının Kur'an ve Sünnet olması hasebiyle, Müslümanlar için Hz. Peygamber (sav)'in sözleri ve uygulamaları her alanda önem taşımaktadır. Hayatta karşılaşılan problemleri çözmede, bir konu üzerinde çalışıp bilgi üretmede, cevabı aranacak sorulardan biri de, "Acaba Hz. Peygamber (sav)'in bu konudaki uygulamaları nasıldır, sözleri nelerdir?" olmalıdır. Çünkü peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed (sav)'in, Müslümanlara hayatın her alanında örnek teşkil ettiği Kur'an-ı Kerim'de belirtilmektedir:

"Andolsun Resulullah'ta sizin için, Allah'a ve ahiret hayatına kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok ananlar için, en güzel örnek vardır."¹

Tebliğ ettiği ve bütün insanlığa sunduğu mesajı ile hayatın her alanına ışık tutan Hz. Peygamber (sav), hiç şüphesiz eğitim-öğretimle ilgili olarak da, bir çok söz ve uygulamanın sahibidir. "Ben öğretmen olarak gönderildim."² sözüyle, yaptığı işin bizatihi eğitim-öğretim olduğunu vurgulayan Hz. Peygamber (sav); ailede, camide ve diğer alanlardaki uygulamalarıyla da eğitim-öğretim faaliyetinin bizzat içinde olduğunu her zaman göstermiştir.

Hız. Peygamber (sav), bir yandan İslam dininin herkese ve her kitleye ulaşması için uğraşırken, öte yandan kendisine inanan insanların ve onların çocuklarının eğitim-öğretimiyle de meşgul olmuştur. Çocukların eğitim-öğretimiyle ilgili hem kendisi bazı uygulamalar gerçekleştirmiş, hem de bu konuda bazı talimatlar vermiştir. Makalemizin ilerleyen satırlarında konunun detaylarına inmeye çalışacağız, ancak bundan önce Hız. Peygamber (sav)'in çocuklarla olan ilişkilerine değinmemiz, onun bu konudaki başarısını anlamamızı kolaylaştırabilir.

Hız. Peygamber (sav)'in çocuklarla olan ilişkilerine baktığımızda; onlara karşı büyük bir sevgi ve hoşgörü içerisinde olduğunu, onlara değer verdiğini, selamlaşıp hal hatır sorduğunu, arzu ve isteklerini dikkate aldığını, aralarında adaleti gözettiğini, onlarla şakalaştığını vs. görmekteyiz³. Dikkat edilirse yukarıda saymaya çalıştığımız hususlar çocuklarla iletişim açısından son derece önemli konulardır. Bu durumda; Hız. Peygamber (sav)'in "Muhammed'ül-Emin" olarak tanınması mesajını yetişkinlere ulaştırmada kendisine büyük kolaylık

¹ Ahzab 33/21.

² Müslim, Talak 4.

³ Konuyla ilgili hadisler için bkz. Ebu Davud, Selam 4, Edeb 66; Buhari, Edeb 18, Cenaiz 44, Nikah 12; Müslim, Fedail 63 ve 65; Tirmizi, Menakib 31 ve 50; İbn Mace, Edeb 14; Darimi 2/189; el-Hâkim, Müstedrek 1/62;

sağladığı gibi, çocuklarla olan olumlu insani ilişkileri de, onların eğitimlerinde kendisini başarılı kılmıştır diyebiliriz. Nitekim başarılı mesaj alışverişinde olumlu insani ilişkilerin büyük rol oynadığı, günümüzde üzerinde durulan konular arasında yer almaktadır⁴. Dolayısıyla “alemlere rahmet olarak gönderilen”⁵ Hz. Peygamber (sav), insanlar arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin, her yaştan, her kabileden ve her sınıftan insanla olumlu insani ilişkiler kurmaya büyük önem vermiştir. Çünkü insani değerlerden yoksun kişilerin İslami değerleri temsil etmede ve başkalarına aktarmada başarılı olmaları mümkün olmamaktadır.

“İnsani Değerler” düzleminin içerisine evrensel doğrular diyebileceğimiz ve bozulmamış fitrata sahip her insanın kabul edebileceği bütün değerleri koyabiliriz. Bunları; “doğruluk, adalet, insan sevgisi, üretken olma, zulme karşı durma vs. “ şeklinde sıralayabiliriz. Dolayısıyla İslam dininin içeriğinin, “İnsani Değerler” diye ifade ettiğimiz söz konusu değerleri de kapsadığını söyleyebiliriz. Hatta insan fitratına dayanma iddiasında olan her dünya görüşü, bu “İnsani Değerlere” sahip çıkma zorundadır. Bu anlamda İslam, “İnsani Değerlere” sahip çıkan her dünya görüşüyle, bu alanda ortak bir düzleme sahiptir denilebilir.

Müslüman bir bireyin namaz kılması, oruç tutması, hacca gitmesi vs. diğer dünya görüşüne sahip insanları ilgilendiren bir durum değildir. Bu davranışlar Müslümanların kendilerini ilgilendiren ve Allah ile olan ilişkilerinde öneme sahip davranışlardır. Halbuki yine İslam’ın emri olan; insanlığa faydalı olma, aldatmama, adaletli olma, zulme karşı çıkma, güvenilir olma, insanları sevme vs. davranışlar, Müslümanların kendilerini ilgilendirmesi ve Allah ile olan ilişkilerinde dikkate değer olmasının yanında, diğer dünya görüşüne sahip insanlarla olan ilişkilerinde de önemlidir. Böylece ister kendi ailemize ve çocuklarımıza veya Müslümanlara ve onların çocuklarına, isterse diğer insanlara, İslam’ın emir ve yasaklarını tebliğ etmede başarı elde edebilmek için, diğer ibadet ve davranışların yanında, “İnsani Değerler” dediğimiz hususlarda da örnek teşkil etmek kaçınılmaz bir durumdur diyebiliriz. Hele hele “İnsani Değerler” düzlemindeki konularda büyük eksikliklerle beraber, İslamın diğer emir ve yasaklarını (namaz kılmak, oruç tutmak vs.) gündeme getirmek,

⁴ Bkz. Yavuzer, Haluk, Çocuk Eğitimi El Kitabı, 8. bs., İstanbul 1999, s. 11 vd.; Mountrorse, Phillip, Çocuklarla ve Gençlerle İletişime Geçmenin 25 Yöntemi (Çev. Fatma Can Akbaş), İstanbul 2000, s. 57 vd.; Navaro, Leyla, “Çocuklarla İletişim Nasıl Kurulur”, Ana-Baba Okulu, 5. bs., İstanbul 1995, s. 129-140; Kağıtçıbaşı, Çiğdem, İnsan ve İnsanlar, 7. bs., İstanbul 1988, s. 173 vd.; Freedman, Jonathan ve ark., Sosyal Psikoloji (Çev. Ali Dönmez), İstanbul 1989, s. 299 vd.

⁵ Enbiya 21/107.

birakınız karřıdaki insanın bu mesajı kabullenmesini, alay etmesine bile vesile olabilir. Diđer bir ifade ile, İslami deđerlerle kiřinin donanması bir bina inřa etmek gibi dūřunulurse, insani deđerlerle donanması da bu bina için jeo-fizik etūdleri yapılmıř sađlam bir arsa temin etmektir denilebilir. Dolayısıyla iyi bir Mūslūman olmanın yolunun, iyi bir insan olmaktan geçtiđi sōylenbilir.

İşte her konuda olduğu gibi çocukları eğitme konusunda da, Hz. Peygamber (sav)’in insani değerlere önem verdiğini; onları sevdiğini, adaletli davrandığını, hoşgörüyle muamelede bulunduğunu, onlara değer verdiğini, kişisel gelişimlerini tamamlamaları konusunda onlara yardımcı olduğunu vs. Özellikle belirtmek isteriz⁶. Bununla beraber çocuklara da Allah ve Peygamber sevgisini aşılamanın hedeflendiğini görmekteyiz. Allah sevgisinin çocuklara kazandırılmasıyla ilgili hadisleri, ileride iman esaslarının ğretimi bahsinde göreceğiz. Hz. Peygamber (sav) ve ailesinin sevgisini çocuklara kazandırma hususunda ise şu hadisi zikredebiliriz.

“ocuklarınızı şu u haslet üzere yetiştirin; Hz. Peygamber (sav)’i sevmek, onun ev halkını, dost ve yakın arkadaşlarını sevmek ve Kur’an okumak...”⁷

Bu açıklamalardan sonra Hz. Peygamber (sav)’in ocuk eđitiminde hangi hususları ne çıkardıđını dūřundūđumuzde sırasıyla řunlardan bahsedebiliriz:

- İman esaslarının ğretimi
- İbadet eğitim-ğretimi
- Kur’an-ı Kerim ğretimi
- Temel alışkanlıkları kazandırma.
- Temel gelişimlerini dikkate alma

Yukarıda saydığımız bu hususlar Hz. Peygamber (sav)’in, çocukların eğitiminde üzerinde ehemmiyetle durduğu ve ne çıkardığı hususlardır diyebiliriz. şimdi biz, çocukların eğitiminde bu hususların nasıl dikkate alındığını tespit etmeye çalışacağız. **Gūnūmūzde bu hususları çocuklara kazandırmaya çalışırken hangi metotların kullanılacağı ve nasıl yapılacağı bu çalışmanın konusu dışındadır.** Ancak her maddeyi işlerken gūnūmūz

⁶ Konuyla ilgili hadisler için bkz. Ebu Davud, Selam 4, Edeb 66; Buhari, Edeb 18, Cenaiz 44, Nikah 12; Mūslim, Fedail 63 ve 65; Tirmizi, Menakib 31 ve 50; İbn Mace, Edeb 14; Darimi 2/189; el-Hākim, Mūstedrek 1/62;

⁷ Mūnavi, Feyzū’l-Kadir, 1/225.

açısından takip edilmesi gereken metotlar konusunda yapılan çalışmaları da, yeri geldikçe dipnotlarda vermeye çalışacağız.

A. İMAN ESASLARININ ÖĞRETİMİ

“İman” kelime olarak; bir kişinin sözünü tasdik etmek, bir şeye kesin olarak ve tereddütsüz yürekte inanmak, karşısındakine güven vermek gibi manalara gelmektedir⁸.

Dinî manada ise; Allah’ın varlığına, birliğine, bütün isim ve sıfatlarına, Hz. Muhammad (sav)’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna, Hz. Peygamber (sav) vasıtasıyla Allah’tan geldiği kesin olarak bildirilen bütün haberlere tereddütsüz inanıp, bunların hak ve doğru olduğunu içtenlikle kabul etmektir diyebiliriz⁹.

Çocuklara iman esaslarının öğretiminden neyin anlaşılacağına gelince; yukarıdaki tarifte sözü edilen meselelerin öğretilmesi ve bu doğrultuda yetiştirilmeleri şeklinde anlamlandırılabilir. Bu açıdan çocukların Allah’ı kendi seviyelerinde gereği gibi tanımaları ve diğer iman esaslarını bilip kabullenmeleri, yine bu çerçevede Allah-kainat-insan arasındaki ilişkiyi, basitten karmaşığa doğru kavrayabilecek entelektüel birikimi elde edebilmeleri, iman esaslarının öğretimi içerisinde değerlendirilebilir.

İşte bu anlayışla Hz. Peygamber (sav)’in çocuklarla olan ilişkilerine baktığımızda, her fırsatta onların tazecik kalplerine İslam inancını yerleştirmek için uğraştığını, hatta ilk konuşmaya başlayan çocuklara dahi imanla ilgili kelimeleri ve cümleleri tekrarlattığını söyleyebiliriz. Bu kelime ve cümlelerden bazıları şunlardır:

“Hamd O Allah’a olsun ki, O ne bir çocuk edinmiştir, ne de mülkünde bir ortağa sahiptir.”¹⁰ “Allah’tan başka ilah yoktur.”¹¹ “Allah’a inandım tağutu reddettim.”¹²

Hız. Peygamber (sav)’in, çocuklara iman esaslarını öğretmeye çalıştığı yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi, konu ile ilgili şu uygulamalarından da anlaşılmaktadır. Hız. Peygamber (sav), yeri ve zamanı geldikçe küçük çocukları

⁸ Bkz. İbn Manzûr, Lisanü’l-Arab, Beyrut ts., XIII, 21.

⁹ Geniş bilgi için bkz. Akseki, A. Hamdi, İslam Dini, 30. bs., Ankara ts., s. 50; Kılavuz, A. Saim, Anahatlarıyla İslam Akaidi ve Kelama Giriş, İstanbul 1987, s. 17.

¹⁰ İsrâ 17/111, Bkz. Abdurrezzak, İbn Muhammed se-San’ani, Musannefu Abdurrezzak, Beyrut 1970, 4/334.

¹¹ Abdurrezzak, age, 4/334.

¹² İbn Ebi Şeybe 1/348.

da iman etmeye çağırıştır. Nitekim henüz ergenlik yaşına gelmemiş İbnu Seyyad'a "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin?" diyerek, bu çocuğu iman edip Müslüman olmaya çağırıldığını¹³, yine kendisine hizmet eden Yahudi bir çocuk hastalanınca, onu ziyarete gittiğini ve bu esnada onu İslam'a davet ettiğini, çocuğun da babasından izin alarak Müslüman olduğunu¹⁴ rivayetlerden öğreniyoruz.

Hz. Peygamber (sav) çocuklara iman esaslarını öğretirken, iman esaslarını kabule çağırmanın yanında, onların zamanla ilerleyen yaşlarına göre Allah'a olan imanlarını güçlendirecek ve fikri temel bulacak uygulamalara da başvurduğunu görmekteyiz. Bu manada **on üç yaşına kadar** Hz. Peygamber (sav)'in yanında kalan Abdullah b. Abbas'la aralarında geçen şu konuşma dikkat çekicidir:

Bir gün Peygamberimiz devesine binmiş, ben de onun terkindeyim. Bana şöyle buyurdu:

"Abdullah! Öncelikle sana şunları söylemek isterim. Genişlik zamanında kendini Allah'a sevdik ki, O da seni sıkıntılı zamanında sevsin. Allah'ın emir ve yasaklarına önem ver ki, Allah da sana önem versin, seni gözet sin. Allah'ın hakkını gözet ki, O'nu yanı başında bulasın. Bir şey istediğin zaman Allah'tan iste. Yardım dilediğinde Allah'tan dile... Şunu bil ki bütün varlıklar elbirliği ile sana zarar vermek isteseler, Allah'ın takdir ettiğinden başkasını yapamazlar. Kaderi yazan kalem işi bitmiş, yazılanlar ise kurumuştur. Bilmiş ol ki, Allah'ın yardımı ancak sabredenler içindir ve her zorlukla beraber mutlaka bir kolaylık vardır."¹⁵

Dikkat edilirse yukarıdaki hadiste Hz. Peygamber (sav), iman esaslarının yanında, bu iman nasıl olacağı, özellikle Allah'a iman nasıl algılanması gerektiği konusunda ve Allah ile kurulacak ilişkinin hayata nasıl yansıtacağı hususunda özlü ifadeler yer vermektedir. Bu da bize, çocuğun gelişimine paralel olarak iman esaslarının detayına inilebileceği hakkında yol göstermektedir.

Bütün bu anlatılanlardan Hz. Peygamber (sav)'in çocuk eğitiminde, iman esaslarını öğretmeyi hedefleri arasına aldığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla günümüzde de, çocukları eğitirken bu hedefi gözden uzak tutmamak gerektiğini belirtebiliriz. Bu hedefin neler içerdiği ve günümüzde nasıl yapılacağı

¹³ Buhari, Cihad 182; Tirmizi, Fiten 63.

¹⁴ Ebu Davud, Cenaiz 5.

¹⁵ Tirmizi, Kıyamet 60.

konusunda ise, yapılmış¹⁶ ve yapılacak bilimsel çalışmalar bize yol gösterecektir. Ancak pedagoji ve psikolojinin sonuçlarından yararlanarak Hz. Peygamber (sav)'in gösterdiği bu hedefi gerçekleştirmek, çocuk yetiştiren her anne-babanın önemli görevlerinden biridir diyebiliriz.

B. İBADET EĞİTİM-ÖĞRETİMİ

“İbadet” kelime olarak; boyun eğmek, alçakgönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma gibi anlamlara gelmektedir. Dinî açıdan ise; kişinin Allah’a sevgi, saygı ve itaatini göstermek, O’nun hoşnutluğunu kazanmak maksadıyla gerçekleştirdiği tutum, davranış, duyuş, düşünüş, ve sözleri içermektedir diyebiliriz¹⁷. İslam dininde ibadete çok büyük önem atfedilmiş olup, imandan sonra bu imanın bir gereği olarak kişiden, ibadet davranışını göstermesi istenmiştir¹⁸.

İbadetlerin neler olduğunu ve nasıl yapıldığını öğrenmek ibadetin bilgi boyutunu, öğrenilen bu ibadetleri içtenlikle yerine getirmek ve ibadetlerini yerine getiren bir insan olmak da, davranış boyutunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla ibadetin hem bilgi hem de davranış boyutu vardır diyebiliriz. Hz. Peygamber (sav)'in insanlara örnek olacak şekilde zengin bir ibadet hayatına sahip olmasının ve çocukların ibadet eğitim-öğretimlerinin üzerinde durmasının sebepleri arasında, İslam dininde ibadetin önemli bir yeri olmasının yanında, ibadetin hem bilgi hem de davranış boyutunun olması da sayılabilir. Çünkü asıl hedef ibadetlerini yerine getiren fertler yetiştirmek olduğuna göre, sadece

¹⁶ Çocuklara iman esaslarını öğretmede takip edilecek yöntemler konusunda bkz. Ay, Mehmet Emin, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?, Ankara 1987, s. 93 vd.; Ay, “Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi”, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu, İstanbul 1998, s. 239 vd.; Ay, “ Hz. Peygamber (sav) ve Çocuklar” Diyanet İlmî Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Özel Sayısı, Ankara 2000, s. 173-177; Öcal, Mustafa, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, Ankara 1990, s. 103-116, Ayhan, Halis, Din Eğitimi ve Öğretimi, 3. bs., İstanbul 1997, s. 107 vd.; Ulvan, Abdullah Nasih, İslam’da Aile Eğitimi (Çev. Celal Yıldırım), Konya ts., c. 1, s. 171 vd.; Özyılmaz, Ömer, İslam’a Göre Çocuk Eğitimi ve Psikolojik Temelleri, Bursa 1995, s. 86-91.

¹⁷ Bkz. Sinanoğlu, Mustafa, “İbadet” maddesi, TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 19, s. 233; Akseki, age, s. 100.

¹⁸ Kur’an-ı Kerim’de üzerinde en çok durulan konulardan birisinin de ibadet olduğunu görmekteyiz. Sadece “a b d” kelimesi ve bunun türevlerinin geçtiği ayetlerin sayısı 265’tir. Oysa ki yukarıdaki ibadet tarifini dikkate alırsak, ibadetin sınırlarının “a b d” kelimesi ve türevlerinin sınırlarını aştığını ve başka ayetlerin de ibadette ilişkinin kurulabileceğini söyleyebiliriz.

ibadetlerin neler olduğunu ve nasıl yapıldığını bilen insanlar yetiştirmek, bizi hedefe ulaştırmamaktadır. Onun içinde Hz. Peygamber (sav) ibadetle ilgili bilgileri öğretmenin yanında, hem kendisi ibadetlerini yerine getirerek çevresine örnek olmuş, hem de etrafındaki insanların ibadetleri yerine getirmelerini önemsemiştir.

İşte bu bağlamda Hz. Peygamber (sav)'in, çocukların ibadet eğitimi ve öğretiminde de aynı hassasiyeti gösterdiğini, erişkinlikle beraber ibadetlerini severek isteyerek yapabilen insanlar olmaları için, küçük yaşlardan itibaren onlarla ilgilendiğini ve rehberlik ettiğini şu uygulamalardan ve hadislerden anlamaktayız.

Hz. Enes anlatıyor:

“Bana Peygamberimizin ilk tavsiyesi şu oldu: Sana sır olarak verdiğim şeyleri kimseye açıklama. Güvenilir bir kişi ol! Bundan dolayı annem ve hanımları benden Peygamberimize ait gizli konuları sorduklarında kesinlikle bir şey söylemezdim. Peygamberimizin bana diğer tavsiyeleri şöyle idi:

Oğulcuğum abdestini tam ve güzelce al ki, ömrün uzun olsun. Koruyucu melekler de seni sevsin ve korusun.

Enes! Gusül abdesti alırken güzelce yıkan. Saç diplerini iyice ıslat ve tenini de güzelce temizleyerek yıka. Şayet böyle yaparsan, yıkandığın yerden ayrılırken günah ve hatalardan da arınmış olarak çıkarsın.

Oğulcuğum, elinden geldikçe abdestli ol. Çünkü kim abdestli olarak ölürse ona şehitlik sevabı verilir.

Enes! Namaz kılarken, rükûa gidince ellerinle dizlerini sıkıca tut. Parmaklarını birbirinden ayır. Dirseklerini yanlarına yapıştırma. Oğulcuğum, rükûdan kalkınca her uzvun tam olarak yerine gelsin. Çünkü Allah, kıyamet gününde rüku ile secde arasında belini doğrultmayana merhamet etmeyecektir. Oğulcuğum secde edince de alnını ve ellerini yere tam olarak koy. Horozun yeri gagalaması gibi sen de secdeden çabuk kalkma. Secdede kollarını yere serme. Namazda sağa sola bakmaktan sakın.

Oğulcuğum, namazını devamlı kılmaya özen göster... Eğer buna özen gösterirsen, melekler de senin için rahmet dileğinde bulunurlar. Müslümanların büyüklerine hürmet, küçüklerine de sevgi göster...“¹⁹

Hz. Hasan da Peygamberimizin kendisine şu tavsiyede bulunduğunu haber vermektedir:

“Hasan! Beş vakit namazını aksatmadan kıl. Sana şüpheli gelen her şeyi terket. İçinde şüphe uyandırmayan şeye yönel. Çünkü doğruluk insanın gönlüne huzur verir. Yalan ise huzursuzluk uyandırır.”²⁰

“Yedi yaşına geldiklerinde çocuklarınıza namazı öğretin...”²¹

Yukarıdaki rivayetlerle beraber Hz. Peygamber (sav)’in çocukları ibadetlere alıştırmada konusunda dikkatli davrandığını; tek secde ile de olsa çocukların namaza alıştırmalarına,²² vakit namazları yanı sıra bayram, Cuma²³ ve cenaze namazlarına²⁴ götürülmelerine ilişkin rivayetlerden de anlamak mümkündür.

Yine bir seferinde hacc esnasında çocuğunu kaldırarak Hz. Peygamber (sav)’e, “Bunun için de hacc caiz olur mu?” diye soran bir kadına, “Evet, ayrıca senin içinde ecir vardır”²⁵. şeklinde cevap verilmesinden, kadın ve çocuklarla beraber hacc ibadetinin yapıldığına dair başka rivayetlerden,²⁶ çocukların hacc ibadetine de alıştırıldıklarını anlamaktayız.

Hz. Peygamber (sav) döneminde çocukların oruç ibadetiyle de küçük yaşlardan itibaren tanıştıklarını ve alıştırıldıklarını görmekteyiz. Oruç tutmaya heveslenen ve buna güç yetirebilecek durumda olan çocukların, bu ibadete teşvik edildikleri, hatta iftar saatine doğru eğlenmeleri için çeşitli eğlencelerin

¹⁹ Bkz. Buhari, Vesâyâ 25; Ebu Davud. Edeb 1; Tirmizi, Birr 69, İlim 16; Heysemi, Mecmau’z-Zevaid, I/271, IX/16; Darimî, es-Sünen, I/34; Müslim, Fedail, 54; Taberânî, el-Mu’ceu’s-Sağır, II, 118; Deylemi, Müsned, II/377.

²⁰ Tirmizi, Kıyamet 61.

²¹ Ebu Davud, Salat 25; Tirmizi, Mevakit 182; Münavi, Feyzü’l Kadir ,IV/327; Şevkani, Neylü’l-Evtar, I/348 ve 349; Darakutni, Ali b. Ömer, Sünenü’d-Darakutni, (Thk. Seyyid Abdullah Haşim Yemani el-Medeni), Medine 1966, I/231.

²² Abdurrezzak 4/154.

²³ Buhari, İdeyn 16.

²⁴ Buhari, Cenaiz 59.

²⁵ Müslim, Hacc 409; Nesai, Menasik 15; İbn Mace, Hacc 11.

²⁶ İbn Mace, Hacc 68.

tertip edildiği, böylece bu saatlerde artan açlığa tahammül etmelerini sağlama hedefinin gözetildiği dikkat çekmektedir²⁷.

Namaz, oruç ve hacc gibi ibadetlerin yanı sıra, çocukların dua vasıtasıyla Allah'a yönelmelerinin hedeflendiğini de görmekteyiz. Nitekim Müslüman'ın Allah'a duâ edip, yalvarıp yakarması; ibadet etmesi anlamına gelmektedir. Allah Teala Bu konuda şöyle buyurmaktadır:

"Kullarım senden beni sorarlarsa, benim onlara pek yakın olduğumu söyle. Bana duâ edenlerin duâlarına mutlaka karşılık veririm. O halde onlar da benim çağırma kulak versinler ve bana iman etsinler. Böylece doğru yola ulaşmış olsunlar."²⁸

Hz. Peygamber (sav)'in hayatında da duâ önemli bir yer tutmaktadır. İbadetlerin içerisinde, savaş anında, darlık anında, genişlik anında hep duâ ile iç içe olduğunu görmekteyiz. Müslümanlara tavsiyeleri de bu yönde olmuştur.

Hz. Peygamberin uygulamalarında, çocuklarla duâ arasındaki ilişkiye gelince, bunu iki maddede ele alabiliriz.

- Birincisi, Hz. Peygamber (sav)'in çocuklara yaptığı duâdır. Bu duâ şekline şu hadisleri örnek olarak gösterebiliriz:

"Ensar'dan birinin hurma bahçesini taşıyan Rafi' b. Amr isimli çocuğu bahçe sahibi yakalayıp Hz. Peygamber (sav)'in huzuruna çıkarmıştı. Hz. Peygamber (sav) çocuğu serbest bıraktı; "Yavrucuğum ağaçları niye taşıyorsun" diye sorar. Rafi: "Açtım Ya Rasulallah, karnımı doyurmak için taşıdım" cevabını verince, "-Bir daha ağaçları taşıma yavrum, altına düşenleri al, ye!" buyurmuş, sonra da Rafi'in başını okşayarak, "-Allahım bu yavrunun karnını doyur." diye duâda bulunmuştur.²⁹

Yine torunları Hasan ile Hüseyin (ra)'i öpüp onlara duâ ettiğini³⁰ bir defasında da Üsâme b. Zeyd ile torunu Hasan'ı dizlerine oturtup onları bağrına basarak; "Ey Rabbim! Bunlara merhamet et, çünkü bunlara karşı ben de merhametliyim"³¹ dediğini rivayetlerden öğrenmekteyiz.

- İkincisi ise, Hz. Peygamber (sav)'in çocuklara yapmaları için öğrettiği duâdır. Bu şekildeki dualara örnek olarak Hz. Peygamber (sav)'in, Kays b. Sa'd b. Ubade isimli çocuğa öğrettiği şu duayı zikredebiliriz:

²⁷ Bkz. Abdurrezzak 4/154-155; Buhari, Savm 47; Müslim, Siyam 136;

²⁸ Bakara 2/186

²⁹ İbn Mace, Ticaret 67;

³⁰ Tirmizi, Menakib 31,

³¹ Buhârî, Edeb 22.

"-Sana Cennet kapılarından birini öğreteyim mi?" dedikten sonra, "Allah'tan başka güç ve kudret sahibi yoktur" cümlesini öğrettiğini"³² bir örnek olarak zikredebiliriz. Yine Hz. Peygamber (sav)'in "-Allah'ım fakirlikten, cimrilikten, aşırı yaşlılıktan, dünyanın kötülüklerinden ve kabir azabından sana sığınırım" duâsının, sahabe tarafından çocuklara öğretildiğini görmekteyiz."³³

Bu örnekler ışığında eğitimcilerin/anne-babaların, çocuklara Allah'ın varlığını hissettirecek ve Allah'a olan inançlarının güçlenmesini sağlayacak duâlar öğretmeleri gerektiğini, yine çocuklara karşı bir sevgi işareti olarak da kabul edilebilecek duaları yaparak onların ahlâklarının düzgün, rızıklarının bol, zihinlerinin açık, vücutlarının sağlık ve sıhhatte olması için Allah'a yalvarmanın, Hz. Peygamberin uygulamalarına paralel olacağını belirtmek isteriz³⁴.

C. KUR'AN-I KERİM ÖĞRETİMİ

Kur'an-ı Kerim okumanın ibadet oluşu, okuyanın övülmesi ve ibadet esnasında okunması hususunda; hem Kur'an-ı Kerim'de hem hadis kaynaklarında hem de diğer kaynaklarda oldukça geniş bilgi verilmektedir. Kur'an-ı Kerim'den şu ayetleri örnek olarak gösterebiliriz:

"Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarf edenler, asla zarara uğramayacakları bir kazanç umabilirler. Çünkü Allah, onların mükafatlarını tam öder ve lütfundan onlara fazlasını da verir. Çünkü O, çok bağışlayan, şükürün karşılığını bol bol verendir."³⁵

³² Tirmizi, Da'vet 141,

³³ Buhârî, Cihad 25; Nesâî, İsti'aze 6; Tirmizi, Da'vet 124;

³⁴ Günümüzde çocuklara ibadet eğitimi ve öğretimini kazandırma da nasıl hareket etmek gerektiği konusunda şu çalışmalardan yararlanılabilir. Öcal, Mustafa, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, Ankara 1990, s. 132; Ay, M. Emin, Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi, İstanbul 1997, s. 15 vd.; Bilgin, Beyza-Selçuk Mualla, Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri, Ankara 1991, s. 85 vd.; Ayhan, Halis, "Çocuklarda İbadet Eğitimi" Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu, İstanbul 1998, s. 279-306; Ayhan, Halis, Din Eğitimi ve Öğretimi, 3. bs., İstanbul 1997, s. 166-176; Akseki, A. Hamdi, Yavrularımıza Din Dersleri, Ankara ts. s. 81 vd.;

³⁵ Fatır 35/29-30.

“Mü’minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah’ın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.”³⁶

“(De ki) ben ancak her şeyin sahibi olan ve burayı kutlu kılan bu şehrin (Mekke’nin) Rabbine kulluk etmekle emrolundum. Yine bana Müslümanlardan olmam ve Kur’an okumam emredildi. Artık kim doğru yola girerse, yalnız kendisi için gelmiş olur, kim de saparsa ona de ki, ben sadece uyarıcılardanım.”³⁷

“(Resulüm) sana vahyedilen Kitabı oku ve namaz kıl. Muhakkak ki namaz, hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah’ı anmak elbette en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı bilir.”³⁸

“İnkâr edenler: ‘Bu Kuran’ı dinlemeyin, okurken gürültü yapın. Umulur ki galip gelirsiniz’ dediler.”³⁹

Konuyla ilgili olarak hadis kaynaklarında da çok geniş bilgi bulunmaktadır. Şu örnekleri verebiliriz:

“Kur’an okuyan mü’min, kokusu ve tadı güzel olan turunc gibidir. Kur’an okumayan mü’min, tadı güzel ve kokusu olmayan hurma gibidir. Kur’an okuyan münafık, kokusu güzel, tadı acı olan fesleğen otu gibidir. Kur’an okumayan münafık ise, kokusu olmayan acı yaban keleşi gibidir.”⁴⁰

“Şu Kur’an’ı öğreniniz. Şüphesiz ki onu okumakla her harfine karşılık on sevapla mükafatlandırılırsınız.”⁴¹

“Ümmetimin ibadetinin en faziletlisi, Kur’an okumaktır.”⁴²

“Ancak iki kişi gıpta edilmeye değer; birisi Allah’ın kendisine Kur’an ihسان ettiği ve gece gündüz Kur’an okuyan kimsedir. Diğeri de Allah’ın verdiği malı gece gündüz (fakirlere) infak eden kimsedir.”⁴³

³⁶ Enfal 8/2.

³⁷ Neml 27/91-92.

³⁸ Ankebut 29/45.

³⁹ Fussilet 41/26. Diğeri ayetler için bkz. Bakara 2/121, Al-i İmran 3/113, Araf 7/204, İsrâ 17/45, Kehf 18/27, Meryem 19/58, Furkan 25/30-32, Hadid 57/16, Müzzemmil 73/4. Konu ile ilgili Kur’an-ı Kerim’den daha fazla bilgi edinmek için bkz (Recep, Aykan, Kelime ve Konularına Göre Alfabetik Kur’an Fihristi, 2 bs. İst. 2000, s. 951-958 ve Abdülbaki, Muhammed Fuad, el-Mu’cemu’l-Müfehres li Elfazi’l-Kur’an, İst. ts., s. 155-156, 539-540).

⁴⁰ Buhari, Feza’ilü’l-Kur’an 17.

⁴¹ bkz. Darimî, es-Sünen, II/429.

⁴² bkz. Münavi, Feyzü’l Kadir, II/44.

Kur'an-ı Kerim okumanın önemi ve fazileti ile ilgili yukarıdaki ayet ve hadislerin yanında Hz. Peygamber (sav)'in şu sözleri, çocuklara Kur'an öğretmenin gereğini açıkça ortaya koymaktadırlar:

“Çocukları üç hususta yetiştirin; Peygamber sevgisi, Ehl-i Beyt'in sevgisi ve Kur'an okutulması, çünkü Kur'an hafızları hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet günü, Peygamberlerle ve Asfiyalarla beraber Allah'ın gölgesindedirler.”⁴⁴

Yine Enes b. Malik, Hz. Peygamber (sav)'in kendisine:

“Oğulcuğum, Kur'an kıraatinden gafil olma, çünkü Kur'an ölü kalbe hayat verir, kötü ve çirkin şeylerden, bir de haddi aşmaktan korur...”⁴⁵

Hiç şüphesiz insanların İslam dininin en temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'den istifade edebilmeleri için, onu çokça okumaları ve anlamaları gerekmektedir. Dolayısıyla yetişkinleriyle genciyle herkesin Kur'an-ı Kerim'i okuması için, Hz. Peygamber büyük gayretler göstermiştir. Tabii ki çocukların Kur'an'ın bilgisinden ve feyzinden uzak kalmamaları için de mümkün olan her çareye başvurulmuştur. Gerek yukarıda çocukların Kur'an okumaları ile ilgili naklettiğimiz hadisler, gerekse Hz. Peygamberin Bedir esirleri içerisinde okuma yazma bilenlerden büyük meblağlar yerine, Müslümanların çocuklarından on kişiye okuma yazma öğretilmelerini fide olarak kabul etmesi⁴⁶, çocukların okumayı (dolayısıyla Kur'an-ı Kerim okumasını) öğrenmelerine ne derece büyük önem verdiğinin göstergesidir diyebiliriz⁴⁷.

⁴³ bkz. Buhari, Feza'ilü'l-Kur'an 20. Konu ile ilgili diğer hadisler için bkz. Buhari, Feza'ilü'l-Kur'an 19, 21, 34; İbn Mace, Mukaddime 16; Müslim, Müsafirîn 232, 234; Ebu Davud, Sünen, 1/336; Tirmizi, Davet, 23, Sevabü'l-Kur'an 14,15; Ayrıca bkz. Karaçam, İsmail, Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okuma Kaideleri, İst. 1984, s. 83 vd.; Çetin, Abdurrahman, Kur'an Okuma Esasları, İst. ts., s. 15 vd

⁴⁴ Münavi, Fezû'l-Kadir, 1/225.

⁴⁵ Deylemi, 2/377.

⁴⁶ Geniş bilgi için bkz. Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi (Çev. Said Mutlu), İstanbul 1980, s. 245; Algül, Hüseyin, İslam Tarihi, İstanbul 1986, c.1, s. 369.

⁴⁷ Günümüzde Kur'an-ı Kerim'i çocukların kolayca okumaları ve anlamaları hususunda yeterince bilimsel çalışmanın yapılmadığını söyleyebiliriz. Bu konuda yapılan ve istifade edilebilecek çalışmalardan bazıları şunlardır. Serinsu, A. Nedim, “Kur'an'ı Gençlerimize Nasıl Anlatalım” Gençlik Dönemi ve Eğitimi Sempozyumu, İstanbul 2000, s. 309-331; Selçuk, Mualla, “Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu”, Gençlik Dönemi ve Eğitimi Sempozyumu, İstanbul 2000, s.333-355; Dodurgalı, Abdurrahman, Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler, İstanbul 1999, s. 311-326.

D. TEMEL ALIŞKANLIKLARI KAZANDIRMA

Yaşadığımız şu dünya hayatında insanın hayatını sürdürebilmesi için, bilgili ve erdemli olmasının yanında birtakım becerilerle de donatılması gerekmektedir. Bu beceriler, insanın fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamasının yanında, görgü kurallarını bilip gereğini yerine getirmesi durumunda, psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir zemin de hazırlayabilir. Bu cümleden olarak, çocuğa temel alışkanlıklar kazandırmaktan; çocuğun uyku, yemek , giyim-kuşam, tertip düzen, temizlik, görgü kuralları vb. konularda gerekli beceriye sahip olması anlaşılabilir. Çocukların iman, ibadet vb. eğitimleri üzerinde duran Hz. Peygamber, onların temel alışkanlıkları kazanmaları üzerinde de durmakta ve rehberlik etmektedir.

Her organizma gibi, insan organizmasının da beslenmeden yaşaması mümkün değildir. Dolayısıyla beslenme insan hayatının bir parçası olmakla beraber, sağlık ve görgü kurallarıyla da yakından ilgilidir. Bu konuda Hz. Peygamberin bir çok tavsiye ve uygulamalarının olduğunu görmekteyiz. Bunlardan bazıları;

“Yemeğe başlamadan önce ve yedikten sonra ellerin yıkanması,⁴⁸ besleme ile başlayıp,⁴⁹ duâ ile bitirilmesi,⁵⁰ sağ elle,⁵¹ önünden ve tabağın kıyısından alınması,⁵² ellerin sağa sola dayanmaması,⁵³ yüzükoyun yatarken yenilmemesi,⁵⁴ suyun üç solukta içilmesi,⁵⁵ sofraya konan yemek hoşta gitmese dahi tenkit edilmemesi, ekmeğin küçük parçalara bölünmesi,⁵⁶ kırıntı döküntü şeklinde yemeğin atılıp israf edilmemesi,⁵⁷ soğan ve sarımsak gibi koku yapan gıdaların çiğ olarak yenilip etrafın rahatsız edilmemesi,⁵⁸ suyun bardağın kırık

⁴⁸ Tirmizi, Et'ime, 39; Ebu Davud, Et'ime, 12.

⁴⁹ Ebu Davud, Et'ime 16.

⁵⁰ Ebu Davud, Et'ime 53.

⁵¹ Buhârî, Et'ime, 2; Ebu Davud, Et'ime 20 .

⁵² Müstedrek, 4/116; İbnu Mace, Et'ime,12

⁵³ Ebu Davud, Et'ime 17.

⁵⁴ Esu Davud, Et'ime, 19.

⁵⁵ İbn Mace, Eşribe, 18

⁵⁶ Buhârî, Et'ime, 20; Müslim, Eşribe, 187

⁵⁷ İbn Mace, Et'ime, 13.

⁵⁸ Ebu Davud, Et'ime, 41.

yerinden içilmemesi,⁵⁹ su ve yemek kaplarının içine üflenmemesi,⁶⁰ yemeğin çok sıcak yenilmemesi,⁶¹ şeklinde sıralayabiliriz.”

Yemek yemenin çeşidiyle ilgili olarak helal ve temiz olması şartıyla Hz. Peygamberin; et,⁶² süt,⁶³ arpa ve buğday ekmeği,⁶⁴ kuş eti,⁶⁵ tavuk eti,⁶⁶ bal ve helva,⁶⁷ zeytinyağı,⁶⁸ peynir⁶⁹ ve daha birçok hayvânî ve nebâtî temel gıdaların faydalarından⁷⁰ ve yenilmesinin gerekliliğinden bahsettiğini görmekteyiz.⁷¹ Yemek yemenin miktarıyla ilgili olarak da;

"Ademoğlunun doldurduğu en zararlı kap midesidir. Ademoğluna belini doğrultacak kadar üç beş lokma yeter. Eğer Ademoğlu iştaha gelir çok yemek isterse, bu durumda karnını üçe ayırsın. Birini yemek, birini su, birini de nefes için ayırsın.”⁷² hadisi bu konuda bize çok anlamlı bir ölçü vermektedir.

Yukarıda bahsedilen hadislerin topluca değerlendirmesini yapacak olursak; sünnette yemek yemeden maksadın oburluk olmadığını, çocuğa veya büyük insana yaşaması ve gelişmesi, sağlığını sürdürebilmesi için gerekli olan gıdaların helâlinden ve temiz olarak yedirilmesi gerektiğini anlayabiliriz. Özellikle çocuklara yemek yeme adap ve kurallarının, usulüne uygun bir şekilde, hadislerin ışığında kazandırılması gerektiği, önem arz etmektedir. Çocuklar ne obur olarak alıştırılmalı, ne de nazlı ve hiçbir gıdayı beğenmeyen birisi olarak yetiştirilmelidir.

Yine yemek miktarıyla ilgili olarak sünnette ne "iştaha dayanan" beslenme modeli ne de günümüzde popüler olan "kalori hesabına dayanan" beslenme modeli mevcuttur. Burada verilmek istenen ölçünün, ne çok fazla yiyip midenin ağırlığı ile tembelleğe ve şişmanlığa sebebiyet vermek, ne de çok

59 Ebu Davud, Eşribe, 161

60 Müslim, Eşribe 121

61 Darimi, Et'ime, 17, Münavi, Feyzü'l-Kadir 5/19-20

62 Tirmizi, Et'ime, 34

63 Abdurrezzak 5/311; Mecma'uz-Zevaid 6/6-7

64 Ebu Davud, Et'ime 39

65 Tirmizi, Et'ime, 26

66 Tirmizi, Et'ime 26

67 Tirmizi, Et'ime, 29

68 Tirmizi, Et'ime, 43

69 Ebu Davud, Et'ime, 27

70 Tirmizi, Et'ime, 43

71 Krş., Canan, Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye s. 212 vd.

72 İbn Mace, Et'ime, 50; Tirmizi, Zühhd, 47

az yiyip vücudu takatten düşürmektir diyebiliriz. Bununla beraber imkanların elverdiği ölçüde sürekli aynı cins yemek yerine, çeşitli gıdaların alınması ve sağlık kurallarına uyulması, yukarıdaki tavsiyelerden çıkarılacak sonuçlardandır diyebiliriz.

Çocuklara kazandırılacak diğer bir alışkanlık ise düzenli uykudur. Hz. Peygamberin; gerektiğinde çocukların gündüz uykularını almaları,⁷³ akşam yatarken, sabah kalkınca ağız ve diş temizliklerinin yapılması⁷⁴ gibi konular üzerinde durduğunu ilgili hadislerden anlamaktayız. Yine yatarken okunması gereken şu duanın çocuklara öğretilmesi, onların uyurken bedenlen dinlenmelerinin yanında, ruhen de dinlenmelerini sağlayabilir.

"Uyumak için döşeğine geldiğin zaman, namaz abdesti gibi bir abdest al, sonra sağ yanına yat ve Allah'ım kendimi sana teslim ettim, yüzümü sana döndüm, durumumu sana ısmarladım, sırtımı sana dayadım. Senden başka ne bir sığınmak, ne de kurtuluş yolu yoktur. Senin gönderdiğin kitaba inandım, Peygambere iman ettim, bunu en son söyleyeceğim söz kıl, diyerek uyu."⁷⁵

Çocukların bu temel alışkanlıkları edinmeleri yanı sıra, günlük işlerde bazı görevler verilerek onların hayata hazırlanmalarının da hedeflendiğini görmekteyiz. Hz. Enes'in bildirdiğine göre Hz. Peygamber (sav) çocuklara ayakkabıları düzeltmek, abdest için su ve leğen hazırlamak, misafirlere içecek dağıtmak, mektup taşımak gibi görevler vermiştir⁷⁶. Bu görevlerle çocukların sosyal hayatta yerlerini almaları, bilgi ve beceri kazanmaları sağlanmaktadır. Çocuklara küçük yaşlarından itibaren güçlerinin dahilinde olan bazı görevler vermek, hem onları onore etmekte, hem de sosyal hayata hazırlanmalarını temin etmektedir diyebiliriz⁷⁷.

E. TEMEL GELİŞİMLERİNİ DİKKATE ALMA

Hz. Peygamberin çocuk eğitiminde dikkate aldığı diğer bir husus da, onların temel gelişimlerinin sağlanmasıdır. Çocukların temel gelişimlerinden;

⁷³ İbn Mace, Siyam, 22; Müslim, Fedail, 13

⁷⁴ Nesai, Kıyam-ül Leyl 10; Feydül Kadir 5/190

⁷⁵ Buhari, Vudû 4;

⁷⁶ Bkz. Buhari, Cihad 74, Vudû 16, Eşribe 21; Müslim, Taharet 69-71; Ebu Davud, Edeb 137; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/358.

⁷⁷ Günümüzde çocuklara hangi temel alışkanlıkları nasıl kazandırmak gerektiği konusunda bkz. Sağlam, İsmail "Ailede Çocuklara Kazandırılacak Temel Alışkanlıklar", Mehir Aile Dergisi, Konya 2001, Sayı 1, s. 133-138.

dil, beden, sosyal, duygusal, zihinsel vb. gelişimler anlaşılabilir. Çocuğun bu gelişim alanlarında gerekli olgunluğa erişmesi, onun ilerideki hayatında başarılı olmasını da beraberinde getirecektir. Dolayısıyla Hz. Peygamber, çocukların eğitimleriyle ilgili uygulamalarında, söz konusu gelişimlerin tamamlanması yönünde hareket etmiştir diyebiliriz.

Hz. Peygamber (sav)'in, çocukların dil gelişimini sağlamadaki uygulamalarında üç husus dikkatimizi çekmektedir.

- Dili düzgün konuşup anlayabilme kabiliyetinin kazanılması,
- Dil ile ilgili ahlâki prensiplerin kazanılması (yalan söylememe, çirkin ve müstehcen sözler konuşmama vb.),
- Her yaşta olabileceği gibi, özellikle yeni konuşmaya başlayan çocukların kalbine iman esaslarının tohumunun ekilmesidir* .

Hz. Peygamber (sav)'in sünnetinde, yukarıdaki 1. ve 2. maddelerin dil ve ahlâk terbiyesi içerisinde değerlendirilmesinin mümkün olmasına karşılık, 3. madde ilk çocukluk döneminden itibaren, dil gelişimini sağlama yanında, iman esaslarının öğretimini de beraberinde getirmektedir⁷⁸.

Hz. Peygamberin yetiştiği toplumda, çocukların ve büyüklerin, dili düzgün konuşmalarına büyük önem verildiğini biliyoruz. Gerek İslamiyet'ten önce gerekse daha sonra, o günkü toplumda çocukların; havası iyi, suyu tatlı, nemsiz-kırsal bölgelere gönderilerek sağlıklı yetişmeleri ve dili güzel konuşmaları amaçlanmakta idi. Hatta Hz. Peygamberin kendisi dahi çocuklukta bu maksatla bir süt anneye verilmişti⁷⁹. Dil konusundaki bu hassasiyetin daha sonraki devirlerde de devam ettiğini ve dili düzgün konuşmanın çok önemli bir maharet sayıldığını, yanlış konuşanların ise uyarıldığını kaynaklarda görmekteyiz⁸⁰.

Yine çocukların sosyal ve duygusal yönden gelişimlerini tamamlamaları ve kendilerine güveni olan şahsiyetli bir kişiliğe sahip olmaları için, gerekli hassasiyetin gösterildiğini görmekteyiz. Hz. Peygamberin, çocuklara yaptığı ikramlarıyla, onlarla konuşma şekliyle, selamlaşmasıyla, topluluk içerisinde söz hakkı tanınmasıyla, aralarında adaletli davranmayı tavsiye etmesiyle, biadlarını

* Bu madde ile ilgili bilgiler “İman Esaslarının Öğretimi” başlığı altında verildi.

78 Krş. Canan, Terbiye, s. 125 vd.; Özyılmaz, Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya Göre Çocuk Gelişimi ve Eğitimi (Yayınlanmamış dok. tez.), s. 92

79 Bkz. Algül, age, c.1, s. 133.

80 Bkz. Buhari, Nikah 28; Müslim, Fedailü's-Sahabe 157; el-Halebi, Meratibu'n-Nahviyyin, s. 5-6.

kabul etmesiyle, yerine göre bir yetişkin gibi onları muhatap almasıyla, bu konuda hassas davrandığını anlamaktayız.

Hız. Peygamberin bu husustaki davranışlarına örnek olarak şunları verebiliriz:

Abdullah Sehl b. Sad (ra) anlatıyor: "Rasullullah (sav) Efendimize bir içecek getirildi. Sağında bir ocuk, solunda da yaşılı biri vardı. Kendisi içtikten sonra ieme sırası çocuğun olduğu için, Hız. Peygamber (sav) ocuğa dönüp; "İzin verir misin, bu içeceği bu yaşılılara vereyim?" diye sordu. (Şüphesiz bu, çocuğa verilen değerin bir ifadesiydi) Bunun zerine ocuk; "Hayır vallahi senden olan bu nasibime, kimseyi kendime tercih etmem" dedi. Hız. Peygamber (sav) de elindeki içeceği çocuğun eline verdi. Bu ocuk, Abdullah İbn Abbas (ra) idi."⁸¹

Muhammed İbn Rebi: "Ben beş yaşıındayken Hız. Peygamber (sav) bir kovadan ağzına su alarak püskürttü" diye, Hız. Peygamber (sav)'in kendisiyle şakalaştığını rivayet etmektedir.⁸² Yine Enes (ra)'ın: "Hız. Peygamber (sav) ocuklarla şakalaşmada insanların en ileride olanıdır."⁸³ diye rivayet ettiğini görmekteyiz.

Hız. Peygamber (sav)'in, henüz kk yaşıta olan İbn Seyyad'ı muhatap alarak, kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu kabule ađırdıđını⁸⁴, yine hizmetinde bulunan Yahudi ocuk hastalanınca onu ziyarete gittiğini ve İslma davet ettiğini, ve çocuğun da babasından izin alarak Müslüman olduđunu⁸⁵, kaynaklardan öğrenmekteyiz.

Bütün bu anlatılan örneklerden ve diğer hadislerden anladığımız; Hız. Peygamber (sav)'in çocuklara karşı davranışlarının çocuğu sevmeye, psiko-sosyal gelişimini sağlama, kişilik kazandırma, zihni vb. gelişimlerini sağlama gibi, pedagojik ve psikolojik hedefleri de dikkate aldığıdır diyebiliriz.

Çocuğun bu ruhsal ve sosyal gelişimlerinin hedeflenmesinin yanı sıra, bedensel gelişimini sağlayacak tavsiyelerin de, hadislerde yer aldığını söyleyebiliriz. Bedensel gelişimle alakalı olan; gerekli besinlerin verilmesini, sağlık kurallarına uyulmasını ve yeterli uykunun alınmasını izah eden hadisleri, temel alışkanlıklar kazandırma başlığı altında incelemeye çalıştık. Çocuğun bedensel gelişim için gerekli olan diğer önemli bir konunun da, çocuğun bedeni

⁸¹ Ulvan, age, c. 1, s. 74

⁸² Buhri, İlim, 18

⁸³ Taberani, el-Mu'cemu's-Sağir, 2/39

⁸⁴ Buhri, Cihad, 182; Tirmizi, Fiten 63

⁸⁵ Ebu Davud, Cenaiz, 5

hareketlilik göstermesine imkan tanıyan, oyun olduğunu söyleyebiliriz.

Özellikle çocuğun toprakla ve toprak üstünde rahatça oyun oynamasını teşvik eden Hz. Peygamber (sav), "*Toprak çocukların ilkbaharıdır*"⁸⁶ buyurmaktadır. Ayrıca Hz. Hasan'ın yedi ve Hz. Hüseyin'in altı yaşlarında iken Hz. Peygamber (sav)'in huzurunda ok atma müsabakası yaptıklarını,⁸⁷ başka bir seferinde güreştiklerini,⁸⁸ yine Hz. Peygamber (sav)'in yüzmeyi teşvik ettiğini,⁸⁹ çocuklara biniciliğin de öğretilmesini ve yapılan müsabakalara götürülmelerini tavsiye ettiğini⁹⁰ hadislerde görmekteyiz. Bütün bunlardan, sünnette çocukların oyunla iç içe olmaları gerektiğini, bedeni gelişimleri yanında, sosyal, duygusal, zihinsel vb. gelişimlerine katkı sağlamasının mümkün olabileceğini anlamaktayız.

Bu oyunlar, hem çocuğun hoş vakit geçirip kendi kabiliyetini geliştirebileceği nitelik taşımakta, hem de çocuğa ilerideki hayatında faydası olacak bilgiler öğrenmesine yardımcı olacak tarzdadır. Çocuğun toprakta serbestçe oynamasının teşvik edilmesini, hoş zaman geçirip kabiliyetini geliştirmesine örnek olarak gösterebileceğimiz gibi, yüzme, atıcılık, koşma, binicilik vb. oyunların teşvik edilmesini de ilerideki yaşlarında kendisine gerekli bilgileri kazanmasına vesile olacak oyunlara örnek olarak gösterebiliriz⁹¹.

SONUÇ

Günümüzde çocukların özellikle okuldaki eğitim öğretimlerinde, hangi hedeflerin göz önüne alındığı toplumlara göre bazı farklılıklar arz etse de, birbirine benzediği söylenebilir. Anaokullarındaki faaliyetlerin, ilköğretimlerdeki müfredatların ve çeşitlerine göre liselerdeki programların, yaklaşık olarak aynı hedeflere yöneldiği görülmektedir.

⁸⁶ Münavi, Feyzü'l Kadir, 3/281.

⁸⁷ Tehzibül-Tehzib, Haydarabad-Deken, 1328 (baskısından ofset) 345.

⁸⁸ İbn Hacer, el-Metalibu'l-Aliye bi Zevaidi'l-Mesanidi's- Semaniyye, Kuveyt, 1973, 4/72.

⁸⁹ Taberani, Fezailu'r-Remy, 5/b.

⁹⁰ Nesâî, Kitabu'l Hayl 13, 14.

⁹¹ Çocuğun temel gelişimlerini tamamlayabilmesi için nelerin yapılması gerektiği konusunda geniş bilgi için bkz. Sağlam, İsmail, "Okulöncesi Eğitimde Sözlü Öğretim Etkinlikleri ve Din Eğitimi", UÜİF Dergisi, c. 10, sayı 1, Bursa 2001, s. 195-208; Sağlam, İsmail, "Okulöncesi Eğitimde Oyun Etkinlikleri ve Dini Motifler" Mehir Aile Dergisi, Yıl 2, Sayı 1, Konya 2002, s. 39-50; Sağlam, İsmail, "Okulöncesi Eğitimde Taklit Etkinlikleri ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi" UÜİF Dergisi, c. 9, sayı 9, Bursa 2000, s. 557-564;

Yapılan bu faaliyetlerin ve okutulan derslerin çocukların; zihinsel gelişimlerini, beden gelişmelerini, sosyal hayatta başarılı olmalarını, nitelikli bireyler olmalarını, bilgili ve becerikli olmalarını, yaşadıkları vatanlarını ve milletlerini sevmelerini sağlama gibi, hedeflere yönelik olduğu söylenebilir. Saymaya çalıştığımız bu hedefler; çocuğun temel gelişimlerini, temel bilgi ve beceri kazanmalarını ve içerisinde yaşadıkları topluma karşı vazifelerini yerine getirmelerini temine yönelik olduğu söylenerek özetlenebilir.

Çocuklarını iyi birer Müslüman bireyler olarak yetiştirmek isteyen anne-babaların; onları günün şartlarına göre gerekli bilgi ve beceri ile donatmanın, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarını karşılamanın yanında, üzerinde durmaları gereken başka önemli hususlar da olduğu kanaatindeyiz. Bu hususlar ise, Hz. Peygamberin çocuk eğitiminde öne çıkardığı hususlardır diyebiliriz.

Hz. Peygamberin çocuk eğitiminde öne çıkardığı; çocukların temel gelişimlerini sağlama ve temel alışkanlıklar kazandırma gibi bazı hususların, günümüzde de dikkate alındığını söyleyebiliriz. Ancak gerek okullarda gerekse ailelerde, çocuklara iman esaslarının öğretimi, ibadet bilinci kazandırma ve Kur'an-ı Kerim'i okuma ve anlama noktasında yeterli hassasiyetin gösterilmediğini belirtebiliriz. Okul programlarında bu hususlara yer verilmesi, birtakım müzakere ve düzenlemelere muhtaç olsa da, aile içerisinde bu eksikliklerin giderilmesinin hiçbir mazereti olmadığı kanaatindeyiz.

Dolayısıyla inanan insanlara her hususta örnek olarak gönderilen⁹² Hz. Peygamberin uygulamaları çerçevesinde hareket etmek isteyen anne-babaların ailede, çocukların iman, ibadet ve Kur'an-ı Kerim eğitim-öğretimlerinde daha gayretli olmaları gerekmektedir. Bununla beraber çocukların temel alışkanlıkları kazanmaları ve gelişimlerini normal seyrinde sürdürmeleri için, gerekli imkanların sağlanması da, ayrı bir öneme sahiptir.

⁹² Ahzab 33/21.

BİBLİYOGRAFYA

KUR'AN-I KERİM

AKSEKİ, A. Hamdi; İslam Dini, Ankara 1983.

ABDULBAKİ, Muhammed Fuad; el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'an, İstanbul ts.

ABDURREZZAK, İbn Muhammed es-San'ani; Musannefu Abdurrezzak, Beyrut 1970.

ALGÜL, Hüseyin; İslam Tarihi, İstanbul 1986.

ASKALANİ, İbn Hacer; el-Metalibu'l-Aliyye, bi Zevaidi's-Semaniyye, (thk. Habiburrahman el-A'zam), Kuveyt 1973.

AY, Mehmet Emin; Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım, Ankara 1987.

Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi, İstanbul 1997.

“Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi”, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu, İstanbul 1998.

“Hz. Peygamber (sav) ve Çocuklar” Diyanet İlmî Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Özel Sayısı, Ankara 2000.

AYHAN, Halis; Din Eğitimi ve Öğretimi, 3. bs., İstanbul 1997.

“Çocuklara İbadet Eğitimi”, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu, İstanbul 1998.

AYKAN, Recep; Kelime ve Konularına Göre Alfabetik Kur'an Fihristi, 2. bs., İstanbul 2000.

BİLGİN, Beyza-Selçuk Mualla; Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri, Ankara 1991.

- BUHARİ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail;** el-Camiu's-Sahih, I-VIII, İstanbul 1979.
- CANAN, İbrahim;** Hz. Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye, İstanbul ts.
- ÇETİN, Abdurrahman;** Kur'an Okuma Esasları, İstanbul ts.
- DARAKUTNİ, Ali b. Ömer;** Sünenü'd-Darakutni (Thk. Seyyid Abdullah Haşim Yemani el-Medeni), Medine 1966.
- DARİMİ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman;** es-Sünen I-II, Beyrut ts.
- DEYLEMİ, Ebu Mansur;** Müsnedü'l-Firdevs, Yazma, Şehit Ali Paşa No:565.
- DODURGALI, Abdurrahman;** Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler, İstanbul 1999.
- DÖKMEN, Üstün;** İletişim Çatışmaları ve Empati, İstanbul 2000.
- EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani;** es-Sünen, I-IV, Beyrut, ts.
- EL-HALEBİ, Ebu't-Tayyib Abdu'l-Vahid ibn Ali el-Lügavi;** Meratibu'n-Nahviyyin, Kahire 1955.
- EL-HAKİM en-Nisabûri;** el-Müstedrek Ala's-Sahihayn, I-IV, Beyrut, ts.
- EL-HEYSEMİ, Nureddin ebu'l-Hasan Ali;** Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid, I-X, 2. bs., Beyrut, 1967.
- FREEDMAN, Jonathan ve ark.;** Sosyal Psikoloji (Çev Ali Dönmez), İstanbul 1989.
- HAMİDULLAH, Muhammed;** İslam Peygamberi (Çev. Said Mutlu), İstanbul 1980, s. 245;
- İBN HACER, Şihabu'd-Din Ebu'l-Fadl Ahmet İbn Ali el-Askalani;** el-Metalibu'l-Aliye bi Zevaidi'l-Mesanidi's- Semaniyye, Kuveyt, 1973.

- İBN MACE, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid;** es-Sünen I-II, Kahire 1954.
- İBN MANZUR, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrerem;** Lisânü'l-Arab, (I-XX), Mısır 1308-1890.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem;** İnsan ve İnsanlar, 7. bs., İstanbul 1988.
- KARAÇAM, İsmail;** Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okuma Kaideleri, İstanbul 1984.
- KILAVUZ, A. Saim;** Anahatlarıyla İslam Akaidi ve Kelama Giriş, İstanbul 1987.
- MOUNTROSE, Philip;** Çocuklarla ve Gençlerle İletişime Geçmenin 25 Yöntemi, İstanbul 2000.
- MÜNAVİ, Şemsuddin Muhammed Zeynuddin Abdurrauf;** Feyzu'l-Kadir Şerhu Camiu's-Sağir (I-V), Beyrut 1972.
- MÜSLİM, Ebu'l Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri;** Sahihu Müslim I-V. (thk. M: F: Abdalbaki) 3. bs., Beyrut 1972.
- Sahihu Müslim Tercüme ve Şerhi (Çev. A. Davudoğlu), İstanbul 1980.
- NESAİ, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb;** es-Sünen I-VIII, Kahire 1964.
- NAVARO, Leyla;** "Çocuklarla İletişim Nasıl Kurulur", Ana-Baba Okulu, 5. bs., İstanbul 1995.
- ÖCAL Mustafa;** Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, 2. bs., Ankara 1991.
- ÖNKAL, Ahmet;** Rasulullah'ın İslama Davet Metodu, Konya 1981.
- ÖZBEK, Abdullah;** Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, 2. bs., Konya 1991.
- ÖZYILMAZ, Ömer;** İslam'a Göre Çocuk Eğitimi ve Psikolojik Temelleri, Bursa 1995.

Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya Göre Çocuk Gelişimi ve Eğitimi (Yayınlanmamış Dok. Tezi), Bursa 1990.

SAĞLAM, İsmail; “Okulöncesi Eğitimde Taklit Etkinlikleri ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi” UÜİF Dergisi, c. 9, sayı 9, Bursa 2000.

“Ailede Çocuklara Kazandırılacak Temel Alışkanlıklar”, Mehir Aile Dergisi, Sayı 1, Konya 2001.

“Okulöncesi Eğitimde Sözlü Öğretim Etkinlikleri ve Din Eğitimi”, UÜİF Dergisi, c. 10, sayı 1, Bursa 2001.

“Okulöncesi Eğitimde Oyun Etkinlikleri ve Dini Motifler” Mehir Aile Dergisi, Yıl 2, Sayı 1, Konya 2002.

SELÇUK, Mualla; “Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu”, Gençlik Dönemi ve Eğitimi Sempozyumu, İstanbul 2000.

SERİNSU, A. Nedim; “Kur’an’ı Gençlerimize Nasıl Anlatalım” Gençlik Dönemi ve Eğitimi Sempozyumu, İstanbul 2000.

ŞEVKANİ, Muhammed Ali b. Muhammed; Neylu'l-Evtar Şerhu Munteka'l-Ahbar, Kahire 1971.

TABERANİ, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmet b. Eyyüb; el-Mu'cemu's-Sağır (tashih Abdurrahman Muhammed Osman), Kahire 1968.

TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre; es-Sünen I-V, (thk. A. M. Şakir), Kahire ts.

ULVAN, Abdullah Nasih; İslamda Aile Eğitimi (Çev. Celal Yıldırım), İstanbul ts.

YAVUZER, Haluk; Çocuk Eğitimi El Kitabı, 8.bs. İstanbul 1999.